

Ledare, Sändaren, januari 2011

Ledare, nr 4, 2011

Våldets farliga lockelse

Tredje rikets nazism kommer inte tillbaka. Ett fortsatt hot är en obetänksam vilja att alltför länge försöka visa förståelse för det farliga.

Med förintelsens minnesdag denna vecka ställs vi återigen inför den obehagliga frågan hur ett statligt organiserat massmord på sex miljoner människor kunde ske mitt i Europa för mindre än en generation sedan. Medborgarna i Europas största land som i så stor utsträckning varit bärare av europisk humanism och kultur kunde förledas och aktivt stödja en våldsdyrkande och krigshetsande ledare som blev ansvarig för Tysklands och världens största katastrof i modern tid.

Den stora utställningen i Berlin om Hitler och tyskarna som vi uppmärksammar i denna tidning (sidan 8) ger mycket sammanhang men ändå inte ett svar. Bland de allmänna förklaringsförsöken finns teorier som betonar det specifikt tyska. Då nämns exempelvis bristen på en borgerlig liberal revolution i Tyskland, den sällsamma blandningen av känslös romantik och kall rationalitet i tysk kulturtradition, den auktoritära och militära ådran från Preussen som blev styrande i Tyskland efter enandet, den första parlamentarismens bräcklighet efter demokratins sena genombrott och längtan efter revansch och återupprättelse i Tyskland efter de hårda villkoren i Versaillesfreden. På 1930-talet ville tyskarna gärna underkasta sig en stark ledare som man sedan länge höll fast vid.

I mer allmänna förklaringsförsök nämns den historiska antisemitismen i det kristna Europa. Kolonialismens och slavhandelns illdåd i Afrika visar också vad hela Europa kunnat åstadkomma. Sedan fanns efter ryska revolutionen de europeiska ledningarnas rädsla för världskommunismen där Hitler kunde framstå som en motkraft.

Trots dagens växande nationalism och främlingsfientlighet i Europa, kommer inte det tredje rikets nazism tillbaka i just samma förfärande form som förr. Hitler var unik. Men farorna för en massornas eller bara de vanliga hyggliga människornas förförelse består. Ett närliggande samhällshot finns i mångas obetänksamma vilja att alltför länge försöka förstå det farliga.

Medvetna om Europas tunga arv har vi ofta avstått från att kritisera övergrepp och vanstyre i tredje världen. Vi imponeras av Kinas enorma utveckling men stammar lätt inför brott mänskliga rättigheter. Vi värnar självklart om Israel som självständig stat och många har därför overseende med israelisk ockupationspolitik.

Vi kan också finna rimliga förklaringar till våldsam desperation hos unga människor som förnekas utvecklingsmöjligheter. När protestlustan mot gamla auktoritära strukturer i Tyskland och Italien på 1970-talet slog över i brutal terrorism ville alltför många alltför länge finna ursäkter och skylla på demokratiska brister.

Men till slut var måttet rågat och även en radikal vänster sa bestämt nej till terrorismen. Då tappade terrorn snart greppet. I liknande läge befinner vi oss i dag. Det finns ett antal förklaringar och måhända ursäkter till islamisk terror. Men de är inte längre några argument. Just därför måste just nu muslimska församlingar och vi som inte är islamofober säga ifrån.

Regeringen trivs inte

Opinionsstödet för regeringen växer. Socialdemokraterna har tappat orienteringen. Sveriges ekonomi får internationella toppbetyg. Stämningen i Rosenbad borde vara på topp. I stället ser vi irritation och småkonflikter. Allt kan inte förklaras med den förlorade parlamentariska majoriteten och Sverigedemokraterna. Regeringen närstående ledarsidor söker ”det nya borgerliga uppdraget”. Alliansen lyckades med sitt huvudprojekt — att som första borgerliga regering i historisk tid bli omvald och vara kvar vid makten — men nästa led verkar bli besvärligare. För somliga lockar möjligheten att göra verkligt genomgripande systemförändringar, för andra är det viktigaste att fortsatt visa att de borgerliga är Sveriges bästa samhällsförvaltare.

Minst är problemen för moderaterna. De är överlägset störst, fortsätter att växa och innehar de tunga statsrådstaburettorna. Själva maktinnehavet räcker långt för att dämpa inre kritiker. Socialdemokraterna var i sin krafts dagar en bred och brokig rörelse, där anhängare och medlemmar kunde enas i och njuta sötman av att tillhöra det statsbärande maktpartiet. Den rollen är nu lockande nära för moderaterna. När moderatväljarna känner att deras parti bara står i början av ett naturligt maktinnehav där det är deras ledare som normalt företräder Sverige, kan de leva länge med Anders Borgs visionslösa men teknokratiska kompetens. Lättare kommer tålamodet att tryta med alliansens tre småsyskon. Med tre regeringspartier farligt när fyra procent, gällde det inför valet i höstas för den moderata ledningen att lagom diskret uppmana sina sympatisörer att stödträda på de svagare korten. I längden blir sådant praktiskt komplicerat, särskilt som de andra partierna känner allt större behov att hävda sig mot storebror.

Och det kan framöver heller inte vara rimligt för vad som skulle vara fullvärdiga partier att begränsa sitt ansvar till de departement de fått som förläningar av moderaterna. Folkpartiet har bränt av sitt reformfyrverkeri för skola och kan knappast mobilisera nya väljarskaror på att profilera sig om försvars- och säkerhetspolitik. Riktigt illa är det för centerpartister och kristdemokrater. Deras opinionsstöd är allt bräckligare och deras ansvarsområden har krympt efter höstens regeringsombildning. Centerledaren och näringsministern har kvar departementschefstitel men få uppgifter. Landsbygdsministern har fått ny titel men inga nya resurser. Miljöministern syns mest. Men han har hela tiden statsministern som överrock. Socialdepartementet har blivit ett blandat kd-ministerium. Civilministern har visserligen gjort succé som trossamfundsminister. Men riksdagsgruppen som fått många starkt profilerade kristet konservativa medlemmar efter skickliga personvalskampanjer ogillar framför allt att partiet fått vika sig för alliansmajoriteten i en rad hjärtefrågor om etik och familj.

Partisammanslagningar bland de små vore logiska. Men sådana idéer avvisas. Kanske är det insikten om att det man inte vill nog är nödvändigt som förklarar en del av den borgerliga olusten.

Ledare nr 2, 2011

Folkväckelsen var en viktig del av hela omvandlingen av Sverige till ett modernt samhälle. Men med sekulariseringen hamnade den snart på defensiven och försnävade sitt budskap.

En frihetsrörelse

Väckelserörelsen var en del av det moderna genombrottet. Läsarna bidrog till att bredda och öppna det offentliga rummet för vanligt folk. Människor blev myndiga när de krävde rätten att själva få läsa och tolka Guds ord och vara med och fatta beslut. De skapade en folkligare modern kultur med böcker, tidningar och tidskrifter i stora upplagor. Att vara med i väckelsen var att vara med i hela omvandlingen av Sverige till ett modernt samhälle. Genom missionsintresset skapade de ett helt nytt brett folkligt engagemang och ansvar för människors väl och ve i annars helt okända länder.

Visst utvecklades också en frikyrklig subkultur. Den väldiga verksamheten, det nitiska företaget och de personliga och känslolagade innerliga trosuttrycken väckte skepsis och åtlöje i den samtidigt framväxande kulturradikala pressen. Men att tro på Gud var i sig inget udda och väckelserörelsen var till sin början inte någon isolerad företeelse i samhällsutvecklingens marginal.

Det är huvudtesen i Gunnar Hallingbergs nyutgivna stor genomgång av väckelserörelsens tidiga kulturhistoria, *Läsarna* (ett avsnitt var återgivet i årets första nummer av Sändaren) Framställningen genomsyras av en optimism, ett självförtroende och en revanschlusta för en misskänd rörelse som smittar. Den borde bli en inspirationskälla nu när arbetet med en ny gemensamma framtidens kyrka går in i sina avgörande månader.

Det är en annan bild än det som blev 1900-talets huvudintryck av en aningen kufisk rörelse i marginalen. Snart tog politik och fackliga krav över i folkrörelserna. Tron förlorade sin självklarhet också i breda folklager. Väckelserörelsen hamnade på defensiven och försnävade alltför ofta budskapet till en fixering vid den personliga omvändelsen och ett avståndstagande till världen. som formulerades till en privat syndakatalog där det mesta av både fin- och folklig kultur inbegreps. Både den nya breda underhållningskulturen och idrottsrörelsen syndastämplades, förmodligen egentligen mest för att den blev en konkurrent till den omhuldade egna verksamheten.

Den ytterlighetsfasen är nu också i huvudsak historia. Med den fortsatta sekulariseringen har likafullt kristen tro blivit en angelägenhet för en allt mindre minoritet. Samtidigt har det sena 1900-talets postmodernism skapat en öppenhet för de mest skilda tros- och kulturuttryck, så länge de förblir personliga projekt. Andlighet och religiositet har så kommit tillbaka i normaliteten. Där är de gamla folkrörelsesamfundens dilemma snarast att de uppfattas som alltför slätstrukna i de alltmer spektakulära personliga utvecklingsprojektens konkurrens. Inför detta gäller det för en den gemensamma framtidens kyrkfolk att hålla både huvudet kallt och hjärtat varmt. Rörelsens rötter och utgångspunkter visar på möjligheten att samtidigt våga kritiskt omprövande finna en personlig tro och vara pådrivande.

Ledare nr 1, 2011

En maktförskjutning är på gång i världen. I Asien och snabbväxande ekonomier som Brasilien och Turkiet frodas optimismen medan det varit ett nedstämt årsskifte i västvärlden.

Chans för Europa i värdig reträtt

Det är ett nedstämt årsskifte i västvärlden. I Europa sätts eurobygget och därmed hela EU-samarbetet i fråga. Valutakriserna i Grekland, Irland och kanske snart Portugal och Spanien sliter svårt på den europeiska solidariteten. Lissabonfördragets nya organisation har mest befäst den gamla bilden av EU som överbyråkratiskt och trögstyrt. Det säkerhets- och försvarspolitiska samarbetet har hittills inneburit ett i grunden osjälvständigt och med stigande dödstal bland soldater alltmer vankelmodigt och ovilligt deltagande i Natos allt vanskligare krigsinsats i Afghanistan.

Både krist- och socialdemokratiska modeller förlorar anhängare. Sekularisering och sexskandaler urholkar gamla maktbärande kyrkor. Behandlingen av romer och andra minoriteter är skrämmande. Väljarna dras till högnationalistiska partier som i Ungern eller högerpopulistiska som i gamla välfärdsförebilder som Danmark, Nederländerna och nu även Sverige.

I USA har president Obama visserligen fått igenom mer lagstiftning än vad en statschef vanligtvis mäktar sina första år vid makten. Men hans stjärnglans har falnat när arbetslöshet och budgetunderskott är skyhöga, de ärvda krigen fortsätter, fredsinitiativen kör fast och USA inte ens kan slå Qatar i kampen om att få bli värd för fotbolls-VM. Den store folktalaren har visat sig förbluffande oförmögen att anknyta till den väldiga vreden i amerikansk opinion.

I Asien och snabbväxande ekonomier som Brasilien och Turkiet frodas däremot optimism och självsäkerhet. En maktförskjutning är på gång i världen. Den både utmanar och är ett stöd för gamla ordningar. Kinas enorma ekonomiska stimulansåtgärder bidrog till att dämpa finanskrisens effekter också i väst. Beroendet mellan USA:s och Kinas ekonomier är så tätt att det både skapar de spänningar som blev så tydliga under 2010 men samtidigt hindrar att de växer till våldsamma krig och konflikter. Det skrämmande är att den ekonomiska tillväxten i Kina inte leder till den politiska demokratisering som många trott och hoppats skulle bli en nödvändig följd. Storpolitiskt tar Kina inte heller det globala ansvar i exempelvis FN som man kan kräva av en stormakt. Det nationella självbestämmandet går fortfarande före.

Inför den nya världsordningen får inte USA och Europa skrämmas eller försöka slå tillbaka. USA har en fortsatt fördel om man lyckas värna sin traditionella öppenhet och kunskapsutveckling och tar itu med väldiga inhemska moderniseringsbehov, inte minst vad gäller miljöskydd och energiförsörjning.

Också Europa är fortfarande något mer än bara en kulturhistorisk sevärdhet. Med alla sin bräcklighet är EU ett beundransvärt exempel på hur stater kan komma samman genom att frivilligt avstå självständighet till något större. EU har i detta utvecklat ett imponerande gemensamt lagstiftningsmaskineri. Särskilt i miljöfrågor vill EU gå före. Den nya utrikestjänsten skulle kunna bli medel för en annan säkerhetspolitik än den rent militära. Europas reträtt är ofrånkomlig. Men den gamla kristna kontinenten skulle faktiskt kunna bli en förebild i att vara en gemenskap för andra.